

POLICIJA KAO SUBJEKT U PREVENCIJI ZLOSTAVLJANJA DECE

Jasmina Igrački*
student doktorskih studija na Pravnom fakultetu
Univerziteta Union u Beogradu

Rad razmatra pojam i oblike zlostavljanja dece, kao jedan od veoma ozbiljnih društvenih problema savremene civilizacije. Poseban naglasak se posvećuje analizi uzroka i posledica zlostavljanja dece, kao i mehanizmima društvene reakcije. Reakcija društva je, poslednjih decenija, sve organizovanija i sistematičnija, kako na globalnom tako i na nacionalnom nivou, u cilju zaštite ljudskih prava dece koja su najrizičnija populacija. Tekst analizira aktuelnu zakonsku regulativu u oblasti zaštite dece u Srbiji, koja predstavlja relativno povoljan okvir, uz potrebu razrade mehanizama primene novih zakonskih instituta.

U radu je posebna pažnja posvećena sistemu krivičnopravne zaštite dece sa naglaskom na ulogu policije u intervenisanju, sprečavanju i prevenciji zlostavljanja dece, edukaciji policajaca u postupanju sa žrtvama nasilja i mogućnostima šireg delovanja policije u prepoznavanju potencijalnih nasilnika, njihovoj evidenciji, obraćanju socijalnim i pravosudnim institucijama u zaštiti i prevenciji zlostavljanja dece.

KLJUČNE REČI: zlostavljanje dece / krivičnopravna zaštita dece / policija u funkciji prevencije / nasilje nad decom / ljudska prava dece / reakcija društva

---

* E-mail: jasminaignracki@yahoo.com

UVOD

Osnovno pravo deteta je pravo na život i lični razvoj. Svi vidovi nasilja, zlostavljanja ili zanemarivanja dece, predstavljaju povredu tog osnovnog prava. Zaštita prava deteta podrazumeva raznovrsne društvene aktivnosti usmerene na sprečavanje i iskorenjivanje ovih pojava, kao i organizovanje i neposredno sprovođenje zaštitnih intervencija u konkretnim slučajevima zlostavljanja i zanemarivanja dece. Konvencija o pravima deteta sadrži posebne odredbe o pravima deteta na fizički, psihički i moralni integritet, kojima se predviđaju mere za: zaštitu od fizičkog i mentalnog nasilja, zloupotrebe i zanemarivanja; zaštitu od nezakonite upotrebe narkotika i psihoaktivnih supstanci; zaštitu svih oblika seksualnog iskorišćavanja i seksualnog zlostavljanja, otmice i trgovine decom; zaštitu od "svih drugih oblika iskorišćavanja štetnih po bilo koji vid detetove dobrobiti"; zaštitu od nehumanih i ponižavajućih postupaka i kažnjavanja; mere podrške za fizički i psihički oporavak deteta - žrtve nasilja i njegovu socijalnu reintegraciju.

Nasilje nad decom postoji tokom čitave istorije ljudskog roda, ali je do priznavanja i uvažavanja ove pojave došlo tek poslednjih godina prošlog veka, kada je Henri Kemp, američki pedijatar, opisao termin "Sindrom pretučenog deteta" opisujući i dokumentujući drastične slučajeve fizičkog zlostavljanja dece sa fatalnim ishodom. Ovaj slučaj je predstavljao prekretnicu u reakciji na zlostavljanje dece. Mnogi ugledni stručnjaci su digli glas protiv zlostavljanja i zanemarivanja dece i pokrenuli akciju za donošenje zakona o obaveznom prijavljivanju sumnje na zlostavljanje dece.¹

Aktivnosti na zaštiti dece od zlostavljanja i zanemarivanja zahtevaju multidisciplinarni i intersektorski pristup. Od ključne je važnosti da svi učesnici u tom procesu imaju zajedničko shvatanje i jedinstven stav u odnosu na pojavu nasilja nad decom. Najvažniji uslov za uspešan proces zaštite dece je saglasnost, u odnosu na određenje-definisanje pojma zlostavljanja i zanemarivanja deteta. U Opštem protokolu za zaštitu dece od zlostavljanja i zanemarivanja prihvaćene su definicije pojedinih vidova zloupotrebe i zanemarivanja dece koje je usvojila Svetska zdravstvena organizacija na konsultaciji o sprečavanju zloupotrebe dece.² Zloupotreba ili zlostavljanje deteta obuhvataju sve oblike fizičkog i/ili emocionalnog zlostavljanja, seksualnu zloupotrebu, zanemarivanje ili nemaran postupak, kao i

---

¹ U SAD-u je 1974. godine donet Akt o obaveznom prijavljivanju zlostavljanja dece koji je uticao na stvaranje sistema za zaštitu dece.

² Konsultacije o sprečavanju zloupotrebe dece održane su 1999. godine u Ženevi.

komercijalnu ili drugu eksploataciju, što dovodi do stvarnog ili potencijalnog narušavanja zdravlja deteta, njegovog preživljavanja, razvoja ili dostojanstva u okviru odnosa koji uključuje odgovornost, poverenje ili moć³. Na pomenutim Konsultacijama o sprečavanju zloupotrebe dece, pored opšte definicije zloupotrebe deteta, definisani su i posebni tipovi zloupotreba deteta: fizičko zlostavljanje, seksualna zloupotreba, emocionalno zlostavljanje i zanemarivanje deteta. U nekim klasifikacijama izdvaja se i eksploatacija kao poseban oblik zloupotrebe deteta, a u novije vreme se izdvaja i vršnjačko nasilje.

Zlostavljanje dece je pojava na koju utiču složeni spletovi uslovljavajućih faktora. Ona je fenomenološki raznovrsna i proizvodi kompleksne posledice. Zato je potrebna višestruka i diferencirana društvena reakcija. Sistem zaštitnih intervencija bi trebalo da obuhvati različite nivoe prevencije, zatim otkrivanje (prepoznavanje) i ispitivanje slučajeva, obezbeđenje neposredne pravne zaštite, kao i zdravstvenu i socio-psihološku rehabilitaciju zlostavljane dece i samih nasilnika. U tom smislu, zaštita od zlostavljanja bi uključila aktivnosti više institucionalnih sistema: obrazovanja, zdravstva, socijalne zaštite, policije i pravosuđa. Pored toga, ovaj problem danas sve više privlači pažnju nevladinih organizacija, profesionalnih udruženja i udruženja građana. Obim, domašaj i način zaštite deteta od zlostavljanja i način delovanja pojedinih sistema i službi, razlikuju se u pogledu nivoa i sadržaja zaštite. Tako su uloge obrazovnog i zdravstvenog sistema najveće u oblasti primarne prevencije, uloga sistema socijalne zaštite preteže na planu posebne ili sekundarne prevencije, dok pravni sistem preuzima ključnu ulogu u primeni zaštitnih intervencija u konkretnim slučajevima zlostavljanja. Pravna zaštita podrazumeva i primenu represivnih mera u odnosu na roditelje ili druge osobe koje zlostavljaju dete. Centri za socijalni rad su službe koje imaju ključnu ulogu u zaštiti dece od zlostavljanja. Ta uloga zasnovana je na njihovim značajnim funkcijama

u socijalnoj zaštiti porodice i dece, ali i na njihovim zakonskim nadležnostima u zaštiti prava maloletnika. U tom smislu, oni treba da budu inicijatori i koordinatori celokupnog procesa zaštite zlostavljane dece. Taj proces uključuje aktivnosti više različitih državnih organa (policije i pravosuđa), stručnih institucija (zdravstvenih, socijalnih, obrazovnih), kao i nevladinih organizacija koje se bave ovim problemom. Raspodela uloga

---

³ Išpanović-Radojković, V. i Ignjatović, T. (2011), Oblici i pokazatelji zlostavljanja i zanemarivanja deteta, Zaštita deteta od zlostavljanja i zanemarivanja, Centar za prava deteta, Beograd. Str. 11.

svih učesnika u zaštiti treba da stvori pouzdanu osnovu za prikupljanje i procenu podataka, da omogući efikasno zaustavljanje nasilja i da obezbedi adekvatnu zaštitu za dete, sa što manje dodatnih traumatskih posledica. Polazeći od glavnog cilja – obezbeđenja dobrobiti deteta - ove uloge treba da budu povezane u celoviti proces stručnog prepoznavanja, istraživanja - dokazivanja, odlučivanja i realizacije zaštitnih intervencija.

Danas se pažnja istraživača sve više usmerava ka činiocima koje mogu pomoći procesu zaceljivanja i oporavka nakon traumatskih iskustava u definjstvu. Društveni zaštitni mehanizmi imaju za cilj, pored ostalog, da omoguće shvatanje fenomena nasilja nad decom. Stručna javnost se s pravom pita: zašto sva zlostavljana deca ne postaju nasilnici i zašto mnoga deca, kojoj bi inače bilo suđeno da ponove probleme u ponašanju svojih roditelja, postaju socijalno dobro prilagođene osobe. Tokom života uvek postoje prilike za nove doživljaje. Deca koja su u stanju da iskoriste ove prilike mogu doživeti razvojnu "prekretnicu" koja će ih usmeriti u pravcu pozitivnije putanje. Tako na primer, školski život, sa svojim bogatim okruženjem novih odnosa i zadataka, nudi deci prilike da identifikuju, razviju i uspostave nove, snažnije i socijalno vrednije aspekte svoga "Ja". Međutim, deca koja izbegavaju ovakve prilike, odupiru im se ili ih ne koriste, ne samo da će propustiti doživljaj zaštitnih iskustava, već će isto tako uvećati svoju izloženost rizicima, uključujući socijalnu izolaciju, nekompetentnost u veštinama i školski neuspeh. Nesigurna deca, posebno deca koja su pretrpela zanemarivanje ili zlostavljanje, ona su ta koja će najverovatnije izbegavati nove prilike, odupirati im se i osećati anksioznost pred njima. Potrebne su intervencije da se pomogne ovoj veoma ugroženoj deci da prepoznaju takve prilike i odgovore na njih.

Prevencija nasilja i zlostavljanje i zanemarivanje dece je osnovni zadatak savremenog društva, jer sa zdravom populacijom dece civilizacija ima perspektivu. Svi subjekti u zaštiti dece od nasilja i zlostavljanja treba da stvore jedinstvenu strategiju za efikasno zaustavljanje nasilja i da obezbede adekvatnu zaštitu za dete, sa što manje dodatnih traumatskih posledica. Sve aktivnosti treba da budu povezane u celoviti proces stručnog prepoznavanja, istraživanja- dokazivanja i odlučivanja.

ETIOLOGIJA I RASPROSTRANJENOST ZLOSTAVLJANJA I ZANEMARIVANJA

Podaci o učestalosti pojave variraju, zavisno od korišćene definicije zlostavljanja i zanemarivanja i od toga da li postoji zakonska obaveza prijavljivanja sumnji na zlostavljanje i zanemarivanje, kao sto je to u SAD.

Stopa učestalosti zlostavljanja i zanemarivanja dece u SAD predstavlja ozbiljan problem o kome se raspravlja na svim društvenim nivoima. Svake godine se prijavi preko 3 miliona slučajeva zlostavljanja dece. Više od petoro dece umire dnevno od zlostavljanja a u 80% slučajeva su deca mlađa od 4 godine. U istraživanjima se pokazalo da zlostavljana deca u preko 30% slučajeva, kasnije, postaju nasilnici i oni zlostavljaju svoju decu. Što se tiče socijalnog i drugog porekla, nema posebnih specifičnosti i zlostavljanje se dešava na svim nivoima ekonomskog, kulturnog, rasnog, obrazovnog i dr. statusa.⁴ Što se tiče oblika zlostavljanja stanje je sledeće: fizičkim zlostavljanjem je izloženo oko 11 dece na hiljadu stanovnika, pojavi zanemarivanja izloženo je oko 20 dece na hiljadu stanovnika, seksualnim zlostavljanjem izloženo je oko 7 dece na hiljadu stanovnika, psihološko zlostavljanje je doživelo 22 dece na hiljadu stanovnika⁵. Procenjeni godišnji trošak od zlostavljanja i zanemarivanja dece u SAD-u u 2008. godini je 124 milijarde dolara⁶. Prema podacima, u istoj godini je Američka Advokatska komora pružala neki vid pomoći i zastupanja za 266 000 dece. U 2011. godini taj broj je 279 000. Od dece koja su doživela maltretiranje i zloupotrebe, preko 78% doživi zanemarivanje, 17% doživi fizičko zlostavljanje, oko 10% su seksualno zlostavljana, 8% su doživela psihička maltretiranja, oko 2% su medicinski zanemarena, a oko 10% dece doživi neki od drugih oblika zlostavljanja i zanemarivanja. Većina počinioca nasilja nad decom su roditelji dece i to u 81% slučajeva, u 10,6% slučajeva nasilje nad decom počine rođaci, a 8,4% počinioci su van porodice i rodbine.⁷

U evropskim zemljama se stopa učestalosti zlostavljanja i zanemarivanja dece kreće znatno niže u odnosu na SAD i kreće se od 3 do 6 dece na hiljadu ljudi. Istraživači su saglasni da ove brojke predstavljaju samo "vrh ledenog brega" stvarnog obima pojave. Stav o ograničenom pravu društvenog uplitanja u događanja unutar porodice radi očuvanja prava "privatnosti porodice" dovodi do toga da se nasilje nesmetano odvija, sakriveno dugo vremena unutar porodice, da bi se obelodanilo tek kada nastupe teške, često fatalne posledice. Naročito je teško otkrivanje seksualnog zlostavljanja deteta u porodici. Najveći broj slučajeva još uvek ostaje neprepoznat i neprijavljen usled zatvorenosti porodice, jakih mehanizama negiranja, tabua i srama od društvene osude.

---

⁴ www.childhelp.org/pages/statistics

⁵ Išpanović-Radojković, V. i Ignjatović, T. (2011), *Oblici i pokazatelji zlostavljanja i zanemarivanja deteta, Zaštita deteta od zlostavljanja i zanemarivanja*, Centar za prava deteta, Beograd. Str. 22.

⁶ www.childhelp.org/pages/statistics

⁷ www.nctsn.net/ncstn_assets/pdfs/articles/child_abuse_america.

Istraživanja u našoj sredini pokazuju da čak 73% dece uzrasta od dve do 14 godina doživljava neki oblik psihološkog zlostavljanja i telesnog kažnjavanja kao uobičajeni vid disciplinovanja u porodici⁸. Rezultati istraživanja u okviru programa "Škola bez nasilja", u kome je učestvovalo oko 26. 000 učenika od trećeg do osmog razreda osnovnih škola u Srbiji, pokazalo je da je 64% učenika bar jednom, u poslednja tri meseca, doživelo nasilje vršnjaka, a najzastupljenije je bilo verbalno nasilje - vređanje, davanje pogrdnih imena, ismevanje, zatim ogovaranje, širenje laži i socijalna izolacija, a potom fizičko nasilje. Rizik od zlostavljanja i zanemarivanja posebno je visok u grupama ugrožene dece kao što su deca bez roditeljskog staranja, deca u institucijama, deca sa smetnjama u razvoju i druga deca. Prethodno iskustvo zlostavljanja i zanemarivanja, koje je često kod ove dece, povećava rizik zbog prisustva niskog samopoštovanja, nesigurne privrženosti, razvojnih smetnji i teškoća u ponašanju deteta. Kod dece sa smetnjama u razvoju rizik od zlostavljanja i zanemarivanja je dodatno uvećan zbog izolacije i čestog odbacivanja.⁹ Poslednjih godina u nas su u porastu sve vrste nasilja nad decom, a posebno vršnjačko nasilje. Deca su izložena nasilju u svakoj sredini – u kući, školi, vrtiću, vaspitno-obrazovnim, ali i u ustanovama socijalne zaštite. Jedno od najobimnijih istraživanja o nasilju nad mališanima, koje je uradio Unicef sa svojim partnerima, pokazalo je da čak 72 odsto roditelja u Srbiji veruje da je "batina iz raja izašla" i fizički kažnjava svoju decu. Prema podacima centara za socijalni rad nasilju su najizloženija deca iz siromašnih sredina, romski mališani, deca s posebnim potrebama i deca bez roditeljskog staranja. U 2005. godine evidentirano je 2.275 dece žrtava zlostavljanja, a u 2006. godini čak 2.771 dete bilo je žrtva nasilja, što predstavlja povećanje od 22 odsto. U 2006. godini četvero dece je umrlo od posledica nasilja, a 2000. godine zabeleženo je dvanaest smrtnih slučajeva mališana. Od osnivanja do danas, SOS Dečja linija imala je više od 24.000 poziva, a podaci Republičkog zavoda za statistiku Srbije pokazuju da je od posledica nasilja 2000. godine umrlo dvanaestoro, a 2006. godine – četvero dece. U Institutu za mentalno zdravlje u martu 2000. godine formiran je Odsek za psihijatrijsku procenu i tretman zlostavljene i zanemarene dece, u kome se svake godine u proseku registruje 110 novih slučajeva. Njihovi podaci govore da je najzastupljenije emocionalno nasilje, sledi fizičko i seksualno zlostavljanje, a neretko se kod jednog deteta registruje više vrsta zlostavljanja. U obrazovnim i vaspitnim ustanovama deca su pre svega izložena vršnjačkom nasilju – rezultati

---

⁸ Prema podacima Republičkog zavoda za statistiku iz 2005. godine

⁹ Išpanović-Radojković, V. i Ignjatović, T. (2011), Oblici i pokazatelji zlostavljanja i zanemarivanja deteta, Zaštita deteta od zlostavljanja i zanemarivanja, Centar za prava deteta, Beograd. Str. 22-23.

istraživanja koje je sprovedeno 2006. godine u pedeset osnovnih škola Srbije u okviru programa "Škola bez nasilja" i u kome je učestvovalo 26.947 učenika od trećeg do osmog razreda i kompletno školsko osoblje govore da je skoro polovina đaka tokom školovanja doživelo neki oblik vršnjačkog nasilja i da je četvrtina njih doživela da ih neko od nastavnika uvredi ili udari. Rezultati istraživanja Instituta za psihologiju i organizacije "Save the children" koje je sprovedeno u maju 2007. godine u šest ustanova za decu bez roditeljskog staranja pokazuju da praktično nema deteta koje je tokom boravka u ustanovi bilo pošteđeno nasilja.

Porodično nasilje nad decom iz godine u godinu sve je prisutnije u Srbiji i samo tokom 2007. i 2008. od roditelja nasilnika sudski je oduzeto 1.122 dece i smešteno u hraniteljske porodice i ustanove socijalne zaštite. Razlozi su najstrašnije fizičko, emocionalno i seksualno nasilje, koje su ova deca trpela u svojoj porodici. Najčešći oblici verbalnog kažnjavanja u porodici su: omalovažavanje, optuživanje bez razloga, pretnje, zastrašivanje, ograničavanje kretanja, ismevanje, diskriminacija svake vrste. Što se tiče fizičkih oblika nasilja, oni se manifestuju preko: šamaranja, šutiranja, bacanja, davljenja, prebijanja... Deca se najčešće psihički zlostavljaju - u 29% slučajeva, fizički - u 22% slučajeva, a 4% dece je primorano da radi. Centrima za socijalni rad u Srbiji u toku 2007. godine prijavljeno je 686 slučajeva gde su deca žrtve porodičnog nasilja, a 770 malšana trpelo je nasilje u porodici zajedno sa jednim roditeljem, najčešće majkom. Statistički podaci pokazuju da je, iz godine u godinu, nasilje i zlostavljanje dece sve veće sa izraženim oblicima brutalnosti. Kao posledica nasilja nad decom od strane roditelja u 2007. godini roditeljima je oduzeto 522 dece a 2008. godine 600 dece.

Nasilno ponašanje se najčešće objašnjava psihopatologijom nasilnika ili kao posledica naučenog ponašanja u porodici. Mnoge studije pokazuju da su odrasli nasilnici i sami bili žrtve zlostavljanja u detinjstvu, odnosno da nasilnički obrasci ponašanja imaju karakter međugeneracijskog prenošenja. Preobraćanje žrtve u nasilnika objašnjava se mehanizmom "identifikacije sa agresorom". Prema teoriji socijalnog učenja, nasilničko ponašanje se uči posmatranjem agresivnih obrazaca ponašanja osoba koje služe kao uzori. Deca koja su svedoci stalnog nasilja u porodici usvajaju agresivni obrazac ponašanja kao stil kontrolisanja svoje fizičke i socijalne okoline.¹⁰ Prema multifaktorskoj teoriji pojedinci pribegavaju nasilju kad je dobit od nasilnog ponašanja veća od neprijatnosti ili kazne koju mogu očekivati zbog nasilnog ponašanja. Dobit za nasilnike, u tom slučaju, jeste smanjivanje napetosti

---

¹⁰ Išpanović-Radojković, V. i Ignjatović, T. (2011), Ibid. Str. 23.

usled pražnjenja i osećanje moći i kontrole nad žrtvom, a cena takvog ponašanja je mala, zanemarljiva, jer je reagovanje društva najčešće slabog intenziteta. Kao što postoje različita shvatanja o tome šta će se smatrati kao nasilje nad decom, takođe postoji značajna kompleksnost u razumevanju uzroka nasilja. Ova shvatanja se takođe delimično razlikuju u odnosu na različite vrste nasilja kojem su deca izložena. Detaljna diskusija o uzrocima takvih je izvan opsega ovog rada. Uopšteno govoreći, može se reći da takvi razlozi budu povezani sa strukturnim uslovima u zajednici koja vodi do pojave nasilja nad decom. Pol, društvena klasa i kulturni faktori su primeri takvih strukturalnih uzroka. Tu su i niz drugih objašnjenja na nivou grupe, na primer, sistemska teorija i teorija društvenog učenja. Sistemska teorija pretpostavlja da se upotreba nasilja delimično objašnjava strukturnim odnosima u porodici, dok teorija socijalnog učenja smatra da osoba koja je izložena nasilju saznaje metod za rešavanje konflikata koji se reprodukuje u sledećoj generaciji, na primer, žrtva nasilja u sledećem kolu postane počinioc nasilja. Pored toga, postoje individualno orjentisana objašnjenja, kao što su udruživanje nasilja sa devijantnim karakternim osobinama počinioca nasilja.

POLICIJA KAO SUBJEKAT U ZAŠTITI DECE OD NASILJA I ZLOSTAVLJANJA

Poslednjih decenija XX veka došlo je do značajnih globalnih promena, pa i promena u vrednosnom, moralnom, političkom i socijalnom statusu dece. Pasivan oblik zaštite deteta transformisao se u nov koncept "prava deteta". Ovaj koncept baziran je na ideji da je dete, kao ljudsko biće, individualni titular prava i sloboda, koje ostvaruje u skladu sa svojom zrelošću i razvojnim sposobnostima, i da je status deteta u porodici i društvu od ključne važnosti pravo na samoopredljenje, koje otvara širi prostor za njegov autonomni razvoj i ostvarivanje ličnih prava i sloboda.¹¹ Na međunarodnom nivou je naročita pažnja posvećena uspostavljanju delotvorne zaštite dece-žrtva i u tom segmentu razvijeni su visoki standardi. Fakultativni protokol uz Konvenciju o pravima deteta, o prodaji dece, dečjoj prostituciji i dečjoj pornografiji i Konvencija Saveta Evrope o zaštiti dece od seksualne eksploatacije i seksualnog zlostavljanja su najbolji primer širenja zaštite dece-žrtava na nivou međunarodnoga i evropskog prava kada se oni u krivičnom postupku pojavljuju kao oštećeni ili se saslušavaju kao svedoci. Republika Srbija je ratifikacijom ovih međunarodnih instrumenata preuzela obavezu da svoje

---

¹¹ Petrušić, N. , Stevanović, I. (2011). Pravna zaštita dece u Srbiji i međunarodni standardi, Prava žrtava i EU, Beograd, str. 87.

nacionalno zakonodavstvo uskladi sa preuzetim međunarodnim obavezama ali i da u praksi obezbedi njihovu češću neposrednu primenu, nego što je to do sada bio slučaj. Protokol uz Konvenciju o pravima deteta, o prodaji dece, dečjoj prostituciji i dečjoj pornografiji, između ostalog, obavezuje države ugovornice da usvoje odgovarajuće mere za zaštitu prava dece-žrtava radnji zabranjenih Protokolom u svim fazama krivičnog postupka, a naročito:

- 1) priznavanjem ugroženosti dece žrtava i prilagođavanjem postupaka da bi se uvažile njihove posebne potrebe, uključujući njihove posebne potrebe kao svedoka;
- 2) obaveštavanjem dece žrtava o njihovim pravima, njihovoj ulozi i obimu, vremenskom rasporedu i napredovanju postupka i razmatranju njihovih slučajeva;
- 3) dopuštanjem da se u postupku u kom su ugroženi njihovi lični interesi prezentiraju i razmotre gledišta, potrebe i preokupacije dece žrtava, na način koji je u skladu sa pravilima nacionalnog procesnog prava;
- 4) obezbeđivanjem odgovarajućih službi podrške deci žrtvama tokom čitavog pravnog procesa;
- 5) zaštitom, kada je to odgovarajuće, privatnosti i identiteta dece žrtava i preduzimanjem mera u skladu sa nacionalnim pravom kako bi se izbeglo nepodesno širenje informacija koje bi mogle dovesti do identifikovanja dece žrtava;
- 6) obezbeđivanjem, u odgovarajućim slučajevima, bezbednosti dece žrtava, kao i bezbednosti njihovih porodica i svedoka koji svedoče u njihovo ime, od zastrašivanja i odmazde;
- 7) odnosno izbegavanjem nepotrebnog odlaganja razmatranja slučajeva i izvršavanja naloga ili uredbi o davanju obeštećenja deci žrtvama.¹²

Konvencija Saveta Evrope o zaštiti dece od seksualne eksploatacije i seksualnog zlostavljanja, na sličan način, i izuzetno detaljno reguliše opšte mere zaštite deteta žrtve u krivičnom postupku ali i sam način razgovora sa njim. U tom smislu države ugovornice ove Konvencije se obavezuju na preduzimanje neophodnih zakonodavnih i drugih mera, za zaštitu prava žrtava kao i njihovih posebnih potreba u ulozi svedoka, u svim fazama krivičnog postupka, a posebno:

- 1) upoznavajući ih, sem ako oni ne žele da prime takve informacije, sa službama koje im stoje na raspolaganju, njihovim pravima, njihovoj ulozi

---

¹² Petrušić, N. , Stevanović, I. (2011). Ibid, str. 94-95

kao i praćenju i postupku nakon što podnesu tužbu, o opštem toku postupaka, optužbama kao i ishodu njihovog predmeta;

2) staranjem da barem u slučajevima gde eventualno postoji opasnost za žrtvu ili njenu porodicu, oni mogu da budu obavješteni, ako je neophodno, kada je gonjeno ili osuđeno lice privremeno ili konačno pušteno na slobodu;

3) omogućavanjem da, na način koji je u skladu sa pravilima domaćih postupaka, budu saslušani, izvedu dokaze ili izaberu sredstva putem kojih će predstaviti i na razmatranje staviti svoje stavove, potrebe i interese, neposredno ili preko posrednika;

4) pružajući im odgovarajuće usluge podrške tako da njihova prava i interesi mogu blagovremeno da budu predočeni i uzeti u obzir;

5) zaštitom njihove privatnosti, identiteta i slike o njima i, u skladu sa domaćim propisima, sprečavanjem širenja u javnosti bilo kakvih informacija na osnovu kojih bi se mogao utvrditi njihov identitet;

6) staranjem za njihovu bezbednost, kao i njihove porodice i svedoka u njihovo ime, od zastrašivanja, osвете i obnove viktimizacije;

7) staranjem da se kontakt između žrtava i učinioca u sudu ili organu unutrašnjih poslova izbegne, sem ako nadležni organi ne odrede drugačije u najboljem interesu deteta ili kad je zbog istrage ili postupaka takav kontakt neophodan¹³.

Normativni okvir prava deteta u Srbiji čini Porodični zakon, kojim su uspostavljeni porodično pravni odnosi, usklađeni sa savremenim evropskim zakonodavstvom i praksom u oblasti prava deteta. Jedna od osnovnih odlika novog Porodičnog zakona ogleda se u tome što su prava deteta eksplicitno utvrđena kao njegova posebna i samostalna lična prava, a ne kao prava izvedena iz dužnosti roditelja i ostalih članova porodice. U skladu s tim, prava deteta komplementarna su pravima roditelja i drugih pravnih subjekata i institucija, imaju jasno određenu sadržinu i praćena su konkretnim materijalnopравnim zahtevima deteta. Pravila Porodičnog zakona kojima je regulisan položaj deteta kao subjekta porodičnih odnosa, redefinisani okviri poslovne sposobnosti deteta i njegova posebna prava, rezultat su nastojanja da se domaći propisi usklade sa savremenim međunarodnim i evropskim standardima u oblasti prava deteta, posebno sa standardima utvrđenim Konvencijom o pravima deteta i Evropskom konvencijom o ostvarivanju dečjih prava. Donošenjem Porodičnog zakona, po prvi put su u

---

¹³Petrušić, N. , Stevanović, I. (2011). Ibid, str. 95-96.

našem zakonodavstvu prava deteta procesno operacionalizovana kroz poseban parnični postupak: "Postupak u sporu za zaštitu prava deteta i u sporu za vršenje odnosno lišenje roditeljskog prava". Ovaj poseban pravozaštitni metod primenjuje se u parnicama za ostvarivanje i zaštitu onih prava deteta predviđenih Porodičnim zakonom, za koja nije predviđena primena nekog drugog postupka.¹⁴ Pored Porodičnog zakona, Zakon o maloletnim učiniocima krivičnih dela i krivičnopravnoj zaštiti maloletnih lica predviđa nova rešenja u pogledu zaštite maloletnih lica. Zakon o maloletnicima je posebnu pažnju posvetio pravosudnim organima i organu unutrašnjih poslova, njihovom osposobljavanju za rad sa maloletnim licima, načinu postupanja i svim bitnim elementima koji mogu da utiču na sveobuhvatniju zaštitu maloletnih lica. Zakon predviđa specijalizaciju službenika unutrašnjih poslova, javnog tužioca, istražnog sudiju, predsednika veća i punomoćnika. Važno je napomenuti da je Ministar pravde doneo Poseban protokol o postupanju pravosudnih organa u zaštiti maloletnih lica od zlostavljanja i zanemarivanja¹⁵, koji treba da obezbedi, pre svega, vođenje koordiniranih postupka koji štite maloletna lica od dalje viktimizacije i obezbeđuju im odgovarajuću podršku. U skladu sa obavezama koje proizilaze iz Nacionalnog plana akcije za decu, strateškog dokumenta Vlade Republike Srbije, u kome se definiše opšta politika države prema deci i mladima, kao i osnovnim principima i smernicama iz Opšteg protokola za zaštitu dece od zlostavljanja i zanemarivanja, ministar unutrašnjih poslova doneo je Posebni protokol o postupanju policijskih službenika u zaštiti maloletnih lica od zlostavljanja i zanemarivanja.¹⁶

Primarni zadaci policije kao državne službe su zaštita života građana i prevencija kriminala. Deca su građani sa pravom na zaštitu koju obezbeđuje prekršajni, porodični i krivični zakonik. Policija ima dužnost i odgovornost da istražuje slučajeve zlostavljanja dece. Ovakve istrage treba sprovoditi pažljivo, temeljno i profesionalno. Prilikom rada na prestupima čija je žrtva dete, policija je obavezna da saraduje sa Centrom za socijalni rad i drugim službama i institucijama koje su snabdevene javnim ovlašćenjem za zaštitu deteta od zlostavljanja i uvek uzima u obzir njihovo mišljenje o najboljem interesu deteta. Policija ima povoljnu poziciju da prepozna, odnosno otkrije slučajeve zlostavljanja dece, jer se nalazi u zajednici i istovremeno može da preduzme sve potrebne aktivnosti u smislu sprečavanja nasilja prema njima. Preventivno delovanje policije nezamislivo je bez saradnje ove službe sa centrima za

---

¹⁴ Petrušić, N. , Števanović, I. (2011). Ibid, str. 90.

¹⁵ Protokol je donet juna 2009. godine.

¹⁶ Protokol je donet oktobra 2005. godine

socijalni rad, kao i sa svim drugim službama i institucijama ovlašćenim za zaštitu dece od zlostavljanja. Ova saradnja ogleda se u: dobroj komunikaciji, razmeni informacija, kao i u zajedničkom učestovanju u preventivnim programima u ovoj oblasti. Policija mora biti spremna da deli informacije i poverljive podatke sa centrom za socijalni rad, kao i sa svim drugim ovlašćenim službama i institucijama. S tim u vezi je i dužnost policije, kao i svih državnih organa, ustanova, organizacija, kao i svakog građanina, da centru za socijalni rad (organu starateljstva) prijavi svaki slučaj kada je maloletniku potrebna zaštita. Ovo uključuje i obavezu policajca koji predstavlja svoju službu da na zajedničkim sastancima posvećenim zaštiti dece bude u potpunosti informisan o svakom slučaju, kao i da bude potpuno spreman da proceni rizik u procesu donošenja odluke. Međutim, to podrazumeva i spremnost centra za socijalni rad, kao i drugih ovlašćenih službi i institucija, da dele informacije i poverljive podatke koji su im na raspolaganju, kako bi omogućili policiji da obavi svoje dužnosti. U cilju obavljanja svoje dužnosti policija se mora specijalizovati. U tom smislu potrebno je formirati posebne jedinice ili odeljenja koja bi imala primarnu odgovornost za istragu slučajeva zlostavljanja deteta. Ovakve jedinice ili odeljenja moraju imati dovoljno osoblja sa iskustvom koje je u skladu sa ozbiljnošću njihovog posla. Briga za bezbednost dece nije isključivo briga posebnih jedinica ili odeljenja, već svakog policajca, i on to mora da shvati kao osnovni deo svoje dužnosti. U tom cilju svaki patrolni policajac ili pozornik koji prisustvuje incidentu porodičnog nasilja mora biti edukovan da reaguje u cilju zaštite deteta od zlostavljanja. Upravo ovi policajci, s obzirom na karakter službe kojoj pripadaju, imaju jedinstvenu priliku da identifikuju slučajeve zlostavljanja dece, čak i daleko pre bilo koje druge društvene službe.

U postupku obezbeđivanja krivičnopravne zaštite dece od zlostavljanja, potrebno je, pre svega, otkriti krivična dela i njihove počinioce. Jedan od osnovnih zadataka policije je *otkrivanje i identifikacija učinilaca krivičnih dela*. U tom smislu policija primenjuje čitav niz operativnih tehničkih i taktičkih radnji, ali u svakom slučaju njihova efikasnost je vezana i za činjenicu postojanja dobre saradnje predstavnika policije sa predstavnicima centara za socijalni rad, drugih ovlašćenih državnih službi i institucija, kao i sa predstavnicima nevladinih organizacija koje se bave pitanjima zaštite dece od zlostavljanja, službi za zaštitu žrtava, kao i građana kojima se dete može poveriti (rođaci, prijatelji, susedi). Jedna od najznačajnijih uloga policije je sprovođenje predistražnih i pojedinih istražnih radnji, u cilju obezbeđivanja dokaza koji treba da omoguće pokretanje krivičnog postupka podnošenjem krivične prijave protiv osumnjičenog za zlostavljanje deteta, odnosno onih koji su bitni za vođenje prekršajnog postupka. Policija prikuplja i obezbeđuje sve dokaze koji su bitni za pokretanje krivičnog postupka ili za vođenje prekršajnog postupka. To posebno važi za *prikupljanje materijalnih*

dokaza o izvršenom delu čije je postojanje od naročitog značaja za budući krivični postupak. Krivičnom postupku, po pravilu, prethodi preduzimanje niza radnji koje se pre svega sprovode od strane policije. Ta vrsta postupka se uobičajeno naziva pretkrivični postupak i po svom karakteru je više upravni i kriminalistički, te se odlikuje posebnim pravilima i organima koji ga sprovode. Njegov cilj je da se omogući eventualno pokretanje krivičnog postupka. Radnje koje se u ovom postupku obavljaju imaju pre svega karakter *operativnih radnji*, tako da po pravilu nemaju dokazni kredibilitet u krivičnom postupku, mada se neke od njih mogu vršiti i u procesnom obliku, što je, na primer, karakteristično za sprovođenje uviđaja pre istrage.

Saslušanje svedoka, odnosno žrtve i osobe za koju postoji osnovana sumnja da je izvršila krivično delo, je posebna istražna radnja koja se mora imati u vidu, jer je to isključivo krivičnoprocesna radnja od posebnog značaja. Dete žrtva nasilja je u situaciji da daje iskaz organima unutrašnjih poslova pa iz tih razloga policija treba da ostvari kontakt i saradnju sa centrom za socijalni rad, a u cilju izbegavanja dodatne traumatizacije deteta. Otuda i zahtev da se intervjuisanje deteta obavlja od strane isključivo specijalizovanog lica - po pravilu predstavnika organa starateljstva - a u saradnji sa predstavnicima policije da bi se prikupile i informacije bitne za delokrug rada ove službe. Ukoliko postoji osnovana sumnja da je izvršeno krivično delo zlostavljanja i postoji dovoljno dokaza, policija pokreće krivični postupak podnošenjem krivične prijave nadležnom tužilaštvu. Policija, takođe, ima ovlašćenja za hapšenje zlostavljača-počinioca krivičnog dela zlostavljanja. Ponekad će hapšenje osumnjičenog biti i dovoljno da se dete zaštiti, tako da neće biti potrebno da se ono odvodi od kuće. Postoje situacije u kojima je potrebno hitno izdvajanje deteta iz sredine u kojoj trpi nasilje. Takve situacije ponekad zahtevaju i blisku saradnju predstavnika policije i centra za socijalni rad u smislu pružanja asistencije policije centru za socijalni rad (organu starateljstva) u vršenju poslova iz njegovog delokruga. Ministarstvo unutrašnjih poslova Republike Srbije, kao državna služba, snabdeveno je javnim ovlašćenjem za zaštitu dece od zlostavljanja i zanemarivanja. Primena ovlašćenja policajca prema maloletnim i mlađe punoletnim licima određen je, pre svega, Zakonom o policiji. Na osnovu ovog Zakona, policijska ovlašćenja prema maloletnim licima, mlađim punoletnim licima i u predmetima krivičnopravne zaštite dece i maloletnika primenjuju ovlašćena službena lica posebno osposobljena za rad sa maloletnicima.¹⁷

---

¹⁷ Član 38 stav 1. Zakona o policiji, ("Sl. glasnik RS", br. 101/2005, 63/2009 - odluka US i 92/2011).

Što se tiče preventivnih aktivnosti ministarstva unutrašnjih poslova na planu zaštite zlostavljanja dece, policija je dužna da preduzima određene aktivnosti na sprečavanju nekih oblika nasilja prema deci, kao i među njima samima. Policija kao subjekt u prevenciji zlostavljanja i zanemarivanja dece najefikasnije se ostvaruje kroz permanentnu saradnju sa roditeljima, usvojiocima odnosno staraocima, obrazovno-vaspitnim, socijalnim i zdravstvenim ustanovama, javnim tužilaštvom i sudom za maloletnike, medijima, nevladinim organizacijama, kao i drugim subjektima društvene zajednice koji se bave pravima deteta i zaštitom dece. Na taj način, policijski službenici uzimaju aktivno učešće i mesto multidisciplinarnog člana institucije koja daje svoj doprinos na sprečavanju svih događaja u kojima se deca i maloletnici pojavljuju kao žrtve nasilja i zlostavljanja. Poslednjih godina svetska iskustva, kao i iskustva u nas, pokazuju da je model aktivnosti policije u lokalnoj zajednici najefikasniji i da daje dobre rezultate u prevenciji zlostavljanja dece i njihovoj zaštiti. Policijski službenici, u saradnji sa građanima, porodicom i pojedincima, lakše dolaze do informacija koje ukazuju na postojanje problema nasilja nad decom, kako u porodici tako i među vršnjacima, i u situaciji su da pravovremeno i efikasno preduzimaju neophodne aktivnosti. Policijski službenici koji su stekli posebna znanja iz oblasti prava deteta i krivično-pravnoj zaštiti maloletnih lica, u saradnji sa direktorima i psihološko-pedagoškim službama obrazovno-vaspitnih ustanova na teritoriji Republike Srbije realizaciju preventivne aktivnosti kod školske dece i omladine, po modelu radionica¹⁸.

ZAKLJUČAK

Strategija odnosa prema deci, u savremenom društvu, sagledava se kao dominantno pitanje društvenog razvoja, a njeno kreiranje i implementacija podrazumeva udruživanje svih društvenih aktera - centralnih i lokalnih vlasti, zakonodavne vlasti, kao i organizacije civilnog društva i privatnog sektora. Saglasno tome, savremeni sistem društvene zaštite dece mora biti zasnovan na multidisciplinarnom i intersektorskom pristupu, uz uvažavanje potrebe kontinuirane edukacije svih subjekata koji sudeluju u sistemu. Veoma važno mesto u sistemu zaštite dece zauzima pravna zaštita, u okviru koje poseban značaj imaju mehanizmi porodičnopravne i krivičnopravne zaštite dece. Step en delotvornosti i efikasnosti ovih mehanizama zavisi od niza faktora, pri čemu je ključna njihova povezanost sa drugim institucionalnim sistemima

---

¹⁸ Igrački, J. (2012), Uloga policije u prevenciji maloletničkog prestupništva, u: Delikti, kazne i mogućnosti socijalne profilakse, Institut za kriminološka i sociološka istraživanja, Beograd, str. 355.

zaštite, kao što su sistem socijalne zaštite, zdravstvo i obrazovanje. Što se tiče preventivnih aktivnosti policije na planu zaštite zlostavljanja dece, ona je dužna da preduzima određene aktivnosti na sprečavanju različitih oblika nasilja prema deci, kao i među njima samima. Aktivnost policije, kao subjekt u prevenciji zlostavljanja i zanemarivanja dece, najefikasnije se ostvaruje kroz permanentnu saradnju sa roditeljima, usvojocima odnosno staraocima, obrazovno-vaspitnim, socijalnim i zdravstvenim ustanovama, javnim tužilaštvom i sudom za maloletnike, medijima, nevladinim organizacijama, kao i drugim subjektima društvene zajednice koji se bave pravima deteta i zaštitom dece. Na taj način, policijski službenici uzimaju aktivno učešće i mesto multidisciplinarnog člana institucije koja daje svoj doprinos na sprečavanju svih događaja u kojima se deca i maloletnici pojavljuju kao žrtve nasilja i zlostavljanja.

Pored delovanja društvenih institucija, od značaja je i delovanje pojedinih vaninstitucionalnih činilaca, među kojima posebno važnu ulogu imaju nevladine organizacije i profesionalna udruženja. Svaki deo složenog sistema zaštite dece, kao i svaka institucija u njemu, ima svoje mesto i nosi svoj deo odgovornosti za uspešno funkcionisanje sistema pravne zaštite dece. U savremenom društvu naročita pažnja posvećena je uspostavljanju delotvorne zaštite dece-žrtva. Na međunarodnom i evropskom nivou razvijeni su visoki standardi zaštite dece-žrtava, koje države sa većom ili manjom uspešnošću implementiraju reformišući pojedine grane pravnog sistema. Republika Srbija spada u red zemalja u kojoj se ratifikovani međunarodni ugovori neposredno primenjuju, i po svojoj pravnoj snazi zakoni o potvrđivanju međunarodnih ugovora nalaze se odmah posle Ustava. Međutim, neposredna primena međunarodnih ugovora se u praksi dovodi u pitanje kako zbog objektivnih tako i zbog subjektivnih ograničenja, a u najvećem broju slučajeva i nije moguća, jer većina odredbi nije samoizvršiva. Zbog toga je neophodno da se, u cilju ostvarivanja prava deteta, obezbedi puna primena potvrđenih međunarodnih ugovora, pre svega kroz usaglašavanje postojećih zakonskih tekstova sa ratifikovanim ugovorima i donošenje novih zakona.

Početak ovog veka Republika Srbija je preuzela značajne korake u smislu usaglašavanja svog zakonodavnog porodičnogpravnog i krivičnogpravnog (odnosno krivičnogprocesnog) okvira sa relevantnim međunarodnim i evropskim standardima u cilju uspostavljanja delotvorne zaštite dece-žrtva. Međutim ovaj proces još uvek nije završen, a on sam po sebi, predstavlja sa-

mo prvi korak, doduše izuzetno značajan, u stvaranja sveobuhvatnog sistema prevencije i zaštite dece od zlostavljanja i zanemarivanja¹⁹.

LITERATURA

- (1) Draškić, M. (1997). Prava deteta: Jugoslavija i Konvencija Ujedinjenih nacija o pravima deteta, u: N. Vučković-Sahović (ur.) *Prava deteta u svetu i Jugoslaviji*. Beograd: Beogradski centar za ljudska prava.
- (2) *European Convention on the Exercise of Children's Rights*, Council of Europe.
- (3) Hrnčić. J. (2011). *Depresija i delinkvencija*, Beograd: Institut za kriminološka i sociološka istraživanja.
- (4) Igrački, J. (2012). Uloga policije u prevenciji prestupništva mladih, u: *Delikti, kazne i socijalna profilaksa*, Beograd: Institut za kriminološka i sociološka istraživanja.
- (5) Išpanović-Radojković, V. i Ignjatović, T. (2011). Oblici i pokazatelji zlostavljanja i zanemarivanja deteta, *Zaštita deteta od zlostavljanja i zanemarivanja*, Beograd: Centar za prava deteta.
- (6) Janjić-Komar, M., Obretković, M. (1996). *Prava deteta - prava čoveka*. Beograd: Dosije & Udruženje pravnika Srbije za socijalno pravo.
- (7) Jovanović, S. (2010). *Pravna zaštita od nasilja u porodici*, Beograd: Institut za kriminološka i sociološka istraživanja.
- (8) Krivični zakonik, "Službeni glasnik RS", br. 85/05.
- (9) Nikolić, Z., Joksić, I. (2011). *Maloletnička delinkvencija*, Beograd: Institut za kriminološka i sociološka istraživanja.
- (10) Obretković, M. (1997). Šta su prava deteta?, u: N. Vučković Sahović (ur.) *Prava deteta u svetu i Jugoslaviji*. Beograd: Beogradski centar za ljudska prava
- (11) Petrušić, N., Stevanović, I. (2011). *Pravna zaštita dece u Srbiji i međunarodni standardi*, Prava žrtava i EU, Beograd
- (12) *Porodični zakon*, "Službeni glasnik RS", 18/2005
- (13) Poseban protokol o postupanja policijskih službenika u zaštiti maloletnih lica od zlostavljanja i zanemarivanja
- (14) Posebni protokol o postupanju pravosudnih organa u zaštiti maloletnih lica od zlostavljanja i zanemarivanja
- (15) Zakon o maloletnim učinocima krivičnih dela i krivičnopravnoj zaštiti maloletnika, Službeni glasnik RS, br. 85/05.

---

¹⁹ Petrušić, N., Stevanović, I. (2011). Pravna zaštita dece u Srbiji i međunarodni standardi, Prava žrtava i EU, Beograd, str. 100-101.

POLICE AS THE SUBJECT IN PREVENTION OF CHILD ABUSE

The paper examines the notion and forms of child abuse as one of the serious problems of the contemporary societies. Particular emphasize is on the analysis of the causes and consequences of child abuse, as well as on the mechanisms of social reaction. During past decades the reaction of the society became more organized and systematic both on the global and national level aiming at the protection of children's rights who are the most vulnerable population. The paper analysis current legislation in the field of child protection in Serbia, which presents relatively favourable framework for the protection of children from the abuse, but which needs further working out of the mechanisms for the implementation of new solutions in practice. Particular attention is paid to the system of criminal-legal protection of children with the focus on the role of the police in intervention, suppression and prevention of abuse and violence against children, as well as on the education of the police officers for adequate treatment of victims of violence and possibilities of their broader inclusion in recognizing potential abusers and recording them, as well as referring to social and judicial institutions in order to provide protection and prevention of child abuse.

KEYWORDS: child abuse / criminal-legal protection of children / police in the function of prevention / violence against children / child's rights / social reaction